

Тігаренко Г. Б., д.е.н., доцент
*Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

Пантелесв В. П., д.е.н., професор
*Інститут водних проблем і меліорації
Національної академії аграрних наук України
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-158-9-17>

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Рентні платежі як інструмент фінансово-економічного забезпечення розвитку системи сталого водокористування відіграють важливу роль у системі подолання бідності населення та підвищення рівня екологічної безпеки. Весь комплекс рентних показників можливо розподілити на прямі рентні індикатори та допоміжні характеристики, що дають змогу визначити зв'язок між рентою і поточними показниками розвитку. До складу перших належить фактична рента (як платежі за спеціальне використання природних ресурсів) та розрахункова, потенційна (за нормою дисконту).

В Україні плату за воду, спожиту з підземних джерел, запроваджено 1984 року. Упродовж 2011–2018 рр. ставки плати за використання підземних вод (з 1 січня 2015 – рентна плата) поступово зростали. Однак, починаючи з 2018 року нормативи збору (рентна плата) за спеціальне використання підземних вод, відповідно до Податкового кодексу України – залишаються без змін.

Участь грошових надходжень від рентних платежів у фінансовому ринку характеризують показники їх фіскальної віддачі та інвестиційної віддачі. Показник фіскальної віддачі

для ВГК розраховується на основі співвідношення рентних платежів, що формуються в межах держави або регіону, та обсягу спожитої свіжої води. Високі показники віддачі свідчать про участь водної ренти у формуванні інвестиційних потоків. У 2018 р. порівняно з 2017-м збільшено ставки рентної плати за спеціальне використання води на 26,49–26,55%.

Тенденція механічного збільшення ставок рентної плати за спеціальне використання поверхневих вод зберігалася впродовж 2017–2019 р. За станом на 27.12.2019 р. зазначені показники дорівнювали 23,32 та 139,66 і 61,09–145,3 грн / 100 м³, відповідно, тенденція механічного збільшення ставок залишилась незмінною.

Важливою стороною формування рентних платежів за спец водокористування є визначення його місця в загальних платежах за всіма природними ресурсами. Показник інвестиційної віддачі водокористування для фінансового ринку формує уявлення про ємність, потенціал водних платежів на фінансовому ринку. Якщо рентні надходження є суттєвими відносно обсягу інвестицій, то це дає змогу говорити про їх значний вплив на фінансовому ринку, низькими – їх дія не є досить вагомою.

В Україні тільки рентні галузі господарства – добувна промисловість і сільськогосподарський сектор – забезпечують більше ніж одну п'яту частину продукції й послуг. У той час, коли рентні надходження до бюджету є набагато меншими, частка місцевих податків і зборів, яка має нести вагому рентну складову, у зведеному бюджеті є мізерною і не перевищує кількох відсотків щорічно. Разом з тим сучасна наукова економічна думка доводить пріоритетність рентоносних джерел фіскальних надходжень, а не результати праці, які впродовж тривалого періоду вважалися основними.

У структурі отримуваного підприємцем прибутку варто розрізняти запланований прибуток, який необхідний для розвитку підприємства, і надприбуток, що істотно перевищує нормальний рівень прибутку й може обумовлюватися як тимчасовими, кон'юнктурними коливаннями цін, так і порівняно стійкими, або постійними факторами, пов'язаними з диференціацією

використовуваних обмежених чинників виробництва – природних, екологічних, технологічних, інтелектуальних, фінансових тощо, тобто такими, що призводять до появи ренти. У цьому випадку можна говорити про формування чистого рентного доходу, стрижнем якого є надприбуток від використання порівняно стійких сприятливих факторів виробництва (природних, технологічних та інших).

Досвід зарубіжних країн свідчить про необхідність підняття саме інвестиційної частки в складі рентних платежів: більшість країн сплачують податки за використання води, за забруднення.

Нехтування галузевими і відтворювальними характеристиками господарського освоєння водно-ресурсного потенціалу призвело до значних надмірностей і дисбалансів в утворенні та вилученні водної ренти. Тому й виникає ситуація, коли в одних сегментах економіки водна рента майже повністю присвоюється водокористувачем і формує надприбуток (ринок бутельованої води), а в інших – надмірний розмір рентної плати знижує конкурентоспроможність виробництва кінцевої продукції (зокрема, сільськогосподарського виробництва на основі зрошуваного землеробства).

Урядовцями щодо екологічного податку пропонується ставки екологічного податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти з 01 січня 2021 року збільшити в 2 рази та передбачити їх підвищення у 10 разів у 2029 році (поступово); в частині рентної плати за спеціальне використання води пропонують диференціацію ставок рентної плати за спеціальне використання поверхневих вод встановити в залежності від районів річкових басейнів замість басейнів річок. З метою стимулювання забруднювачів дотримуватися відповідних лімітів, встановлених у дозволі на спеціальне водокористування, пропонується встановити, що у разі здійснення обсягів скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти, які перевищують ліміти скидання, встановлені у дозволі на спеціальне водокористування, а також у разі відсутності у водокористувача дозволу на спеціальне водокористування зі встановленими в ньому лімітами скидання

забруднюючих речовин у водні об'єкти екологічний податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти справляється у 10-кратному розмірі.

Рентні платежі як інструмент фінансово-економічного забезпечення розвитку системи сталого водокористування відіграють важливу роль у системі подолання бідності населення та підвищення рівня екологічної безпеки. Весь комплекс рентних показників можливо розподілити на прямі рентні індикатори та допоміжні характеристики, що дають змогу визначити зв'язок між рентою і поточними показниками розвитку. Пропонуємо поділяти: на перші, до яких належить фактична рента (як платежі за спеціальне використання природних ресурсів) та другі – розрахункові, потенційні (за нормою дисконту), інвестиційні, яка спрямовується на модернізацію та реструктуризацію.

Важливою стороною формування рентних платежів за спец водокористування є визначення його місця в загальних платежах за всіма природними ресурсами. Показник для України в цілому складає 5,4%. У структурі доходів місцевих бюджетів по державі він є одним з найвищих, що є позитивною стороною (для значної кількості областей верхні позиції займає плата за землю).

Досвід зарубіжних країн свідчить про необхідність підняття саме інвестиційної частки в складі рентних платежів: більшість країн сплачують податки за використання води, за забруднення.

Рентна плата за водні ресурси повинна включати низку зборів та платежів за спеціальне використання води суб'єктами господарювання України й насамперед виконувати відновлювальну функцію, а також у повному обсязі відображати диференціацію об'єктивних умов водокористування та отримання водокористувачами додаткових доходів, що не залежать від значних додаткових затрат праці та фінансових коштів при споживанні водних ресурсів.

Література:

1. Державний водний кадастр: облік поверхневих водних об'єктів (офіційний сайт). URL: <http://geoportal.davr.gov.ua:81> (дата звернення: 21.11.2021).

2. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 07.11.2021 № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

3. Забезпеченість населених пунктів водою та газом: статистична інформація. Державна служба статистики України (офіційний сайт). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/pr/etgv/etgv_u/arh_zab_nas_.html (дата звернення: 21.11.2021).

4. Башняк Г., Дуплій Н., Литвиненко Л. та ін. Аналіз сфери спеціального водокористування та проведення робіт на землях водного фонду / Офіс ефективного регулювання. Київ, 2020. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/66/2f/fc/a0/regulation.gov.ua_GB_Analysis%20of%20the%20Sphere%20of%20Special%20Water%20Use%20And%20Works%20on%20the%20Lands%20of%20the%20Water%20Fund.pdf (дата звернення: 21.11.2021).

5. Капітальні інвестиції: статистична інформація / Державна служба статистики України (офіційний сайт). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kin/kin_r/arh_kin_r_20u.htm (дата звернення: 21.11.2021).